

Nyíri Attila

A giccs lélektana
(rövid tanulmány)

Nyíri Attila:

A giccs lélektana

A művészetek értelmezése

A dolgok képének, cselekményének vagy a róla kialakult érzésnek a közvetlen visszaadása még nem nevezhető művészetnek.

A képzőművészeti alkotás (festmény, szobor) a felületi jellegzetességeket adja vissza. Az építészeti létesítmény (épület, tereptárgy) a mindenkori életformákhoz alakul. A színházi előadás (sírás, nevetés) az emberi kedélyre hat. Az irodalmi mű (regény, vers) az emberi tudatot alakítja. Végül a zenei szerzemény (komoly, könnyű) az érzések világát szólítja meg.

A térbeli művészetek (képzőművészet, építészet) alkotásai – általában – állapotot vagy helyzetet tükröznek.

Az időbeli művészetek (színház, könyv, zene) külső vagy belső történetet valósítanak meg.

Az első csoport jó alkotásai időnkívüliek.

A második csoporthoz tartozó írónak vagy zeneszerzőnek sokkal több időre van szüksége ahhoz, hogy ugyanazt a hatást az általa keltett benyomással elérje.

A művészetet a tényleges valóság egyénenkénti tükrözésének tartják.

Egy szín, egy forma, egy gondolat, egy ütem érzelmeket válthat ki belőlünk. A benyomások alapján ítéletet alkotunk, és megfogalmazódik bennünk a vélemény.

A művészet fogalmának meghatározása

Megállapítottuk, hogy a művészeti alkotások az ember élményeit és a valóságot tükrözik vissza.

*Ennek alapján a **művészet lelki megnyilatkozás, amely sűríti az ember és környezeti viszonyát hajlama által a szép és leírhatatlan megvalósítására.***

Alkotás kétféleképpen jöhet létre:

- 1. élmény alapján alakul ki a gondolat.*
- 2. a belső érzélem képszerűen testet ölt.*

A két folyamat között a valóságban kölcsönhatás van.

*„A művésznak a természethez való viszonylata kettős – Goethe szerint – :
ura egyszersmind szolgája is. ” Az igazi művész tökéletességre törekszik.*

Az alkotás eszközei

Az elkészült mű zárt egységet képez.

Gondolati megszületésétől kezdve a befejezéséig mintegy felnagyítva elkülönül a létező világ többi részétől.

A művész azzal, hogy látszólag a semmiből teremt, kiemelkedik az átlagos emberek közül, és beleérző és átélő képességével – nagyon sok esetben – többet nyújt alkotásával, mint a szakember vagy tudós.

A tárgyak képe vagy a belőlük kialakult gondolat, összhang a műalkotás alapanyaga. Ebből válogatás, kiemelés, elhagyás útján születik meg a mű. A folyamatban telődnek érzelmi, gondolati elemekkel, jelképekkel, azonosítókkal, példázatokkal. Ezáltal a bonyolult kifejezések egyszerűsödnek és összhangba kerülnek.

A giccs születése

A művész is a társadalomban él, tehát stílusa, mondanivalója, megállapítása nem független attól. Jó esetben kora lelkiismerete, illetve a jövő előharcosa.

Van az alkotóknak egy másik csoportja is, a mesterember, aki a megélhetésért, anyagi javakért aprópénzre váltja a tehetségét, és ezzel a felszínes igényeket elégíti ki. Ekkor születik meg a giccs.

Mi a giccs?

Az idegen szavak szótára szerint művésztelen, olcsó eszközökkel hatásvadászó alkotás.

Az angol vázlat (sketch) szóból alakult ki, és a művészi szempontból silány alkotásokat jelölték vele. A szót a német műkereskedelem hozta létre, és eredetileg az átlagos amerikai vevőnek eladható, többnyire hamis képeket értették alatta.

Megfogalmazásomban a giccs alacsonyrendű igényeket kiszolgáló és értéktelen mű művészi álarcban.

Giccs a művészetekben

Sekélyes alkotások a művészet minden ágában megtalálhatóak.

A képző- és iparművészeti giccstermékek elriasztó hatása jobban felmérhető, mint az építészeti- és irodalmi alkotásoké. Ezeknek a fércműveknek a leleplezése több időt igényel.

Tekintsük tehát át ágazonként:

A festészetben a pamutgombolyaggal játszó cicák, a felhőpárnán merengő dundi angyalok, az iparművészetben a nyíllal átlőtt szívek, a csókolózó porcelán galambok.

Építészetben a barokk kor épületeinek sallangos díszítése és a szecessziós műtárgyak mesterkélt kialakítása.

A színházban Csehov Három nővére, Lengyel Menyhért Tájfunja, a filmvászonon az Elfújta a szél, a Quo Vadis?, a fényképezésnél „A szolgálati időm emlékére” című képeslap.

Irodalmi alkotásoknál az írók közül Bromfield, Cronin, Courths-Mahler, Dumas regényei, a költők közül Szabolcska Mihály, Gyóni Géza versei.

A zenei alkotásoknál a Traviata, az operettek túlnyomó többsége (pl. a Zerkovitz dalok) és a táncdalok jórésze az.

A felsorolt példák bizonyítják, hogy a giccs a művészet minden területén megtalálható, és elválaszthatatlan a felületes ábrázolástól.

Ismertető jegyei között első helyen az érzelgősség áll. A továbbiakban jellemző a tények, összefüggések meghamisítása és a színvonaltalanság.

Az irodalmi giccsok külsőleges megoldása közé tartozik a betegséggel és a véletlennel való visszaélés.

„A túl kis szellemi táplálék csak nagyobb mennyiségben laktat” – állítja Gergő Endre leegyszerűsített megállapítása.

Giccs és a műfajok

Az elbeszélés tömörsége miatt több szellemi erőfeszítést igényel, így nem vált tömegfogyasztási cikké.

A költészetben a giccs szakított az irodalommal és a zenéhez kapcsolódott. Slágerek, sanzonok, operettdalok tömegében a dallam édeskés áradása és az együgyű szöveg érzélgőssége együtt érvényesül.

Ami az irodalmi alkotásoknál főbenjáró bűn, az itt természetes.

A giccs, mint értékjelző

A rossz műalkotás nem okvetlenül azonos a giccsel, mivel az utóbbi inkább egy meghatározott életérzés, társadalmi jelenség.

A giccs nem is műfaj, ugyanúgy, mint ahogyan a szatíra sem az.
Ezek esztétikai minősítésüket tekintve látásmódok.

A szórakoztató művészet már rokonságban van a giccsel és számos művészeti ágra kiterjed.

Az igényes művészetek befogadására éretlen vagy az azoktól elzárkózó tömegek megfelelő szórakoztatására a giccs szükségszerűen felületes művekkel áll rendelkezésre. Így igen sok szórakoztató mű meghatározója, de nem velejárója. (pl. Erich Kästner: Három ember a hóban, Erich Knight: Sam Small csodálatos élete, Molnár Ferenc: Játék a kastélyban)

Az irodalomban megjelenő ponyva és a giccs is szórakoztatásra írt irodalom. A kettő között a lényeges különbség az, hogy az előbbi nem vállalkozik másra, mint szórakoztatásra, addig az utóbbi alapvető vonása az irodalmi igény. A ponyva a fiatal fiúk szellemi kenyere volt, a giccs a kispolgárságé. Ízlésromboló szerepük közös.

„Nincs rosszabb a világon annál a középszerű műnél, amely jónak akar látszani” – állapítja meg Joubert.

Művészet és giccs az irodalomban

A nagy író megköveteli az olvasótól, hogy az ő szellemi szintjére emelkedjék, a giccs-szerző leszáll az olvasó szintjére. Az utóbbinak a könnyűség nem közérthetőséget jelent, hanem súlytalanságot.

Amíg a művész gondolatai meghökkentenek és gondolkodásra készítetnek, addig a mesterember a kitaposott úton jár, nála a megszokottság varázsa előregyártott elemekből épül fel.

A sikeres giccs-szerző kiismeri magát a törvények, szabályok útvesztőjében, és az igényeknek mindenben megfelelő „jó” gicccset szállít a közönségnek.

A giccs elleni küzdelem

A giccs elleni harc régóta folyik már eredménytelenül. Visszaszorítani időszakosan lehet, ám véglegesen megsemmisíteni soha.

Amíg igény lesz a fajsúlytalan, érzelmes művekre, addig kifejtheti káros hatását a társadalomban.

Mindig lesznek olyanok, akik menekülnek a valóság elől, és olyanok is, akik nem képesek szembenézni a tényekkel, ezen kívül sokan szenvednek érzelemhiányban. E tudatlanoknak nyújt lélekmérgező hatásával a giccs mákonyos bódultságot azzal, hogy eltereli figyelmüket a napi gondokról, a társadalmi kérdésekről, a meglévő valóságról.

A giccs ábrázolásához hozzátartozik egy jellegzetes tény is: a derű hiánya.

A giccs-alkotó úgy fél a jókedvtől, mint ördög a tömjénfüsttől. Ez a félelem azért indokolt, mert a nevetés feloldja a giccs keltette érzelmességet és semlegesíti a nagyon is felületes érzelmi hatást.

„A nevetés elűzi a gicccset” – állítja Komlós Aladár.

„A nevetés józanná, bírálóvá tesz, az érzelmesség a homályt, a nevetés a fényt vonzza” – állapítja meg Földes Anna.

Amennyiben ez igaz, akkor a nevetés a giccs végzete.

Kispest, 2007. fergeteg havában

Melléklet

A giccs

*Korábban menny, pokol és a harmat,
Rózsa, délibáb, roppant ég boltja,
Majd érzelmi viharok színfoltja,
Könnytenger és szívszentély arattak.*

*A valóság hamis tükrözése,
Hívalkódó, ízléstelen köntös,
'Melyet érzelmes sziruplé öntöz:
Ő a silány mű könnyű művésze.*

*Járt utat járatlanért nem hagynak,
Az, amit mond: elcsépelet, dagályos,
Ez, amivel bevon búvókörébe.*

*Vagy humor vet véget a homálynak,
Vagy marad a művészet ragályos,
Máig sem legyőzött, betegsége.*

Égeraracsa, 1996. november 19.

„Hibákat elkövethet az ember, ha
úgy akarja, csak fel ne építse őket”
J. W. Goethe

Ízlésformálás

A díszítő ösztön túltengő lehet,
ha felismeri az alkotója,
hogy a múltól, melyet épp befejezett,
a két kezét karba nem fonhatja.
Ekkor jelennek meg az „élők” között
úgynevezett állandó elemek,
a kezelésük távolról sem kötött:
növényeket felváltják a díszek,
Használt fénycsövek és gumiabroncsok
veszik körül csakhamar az embert,
színes üvegek, kiürült dobozok,
és gyorsan megtelik velük egy kert.
Ha mozgásunkat lehetetlenítjük,
úgy nem jutunk sohasem előbbre,
az sem megoldás – és jobb, ha elhisszük –,
hogy törpéket teszünk a tetőre.

A sűrítés nem jelent kicsinyítést
úgy, ha a fölöslegest hagyjuk el,
a jó megoldás, amelyet így ígért,
hogy lényeges az, amit kiemel.
A tipegő oly védelme a kertnek,
mint házban a szőnyegvédő szőnyeg,
'melyre még nyíl is helyeznek,
s végül le kell venni a cipődet.
Az emberi test és mozgás a lépték,
'mely megfelelő mértéket kíván,
senki sem kéri azt, hogy tipegtessek
világ csúfjára apró lapocskán.
Ha mozgásunkat lehetetlenítjük,
úgy nem jutunk sohasem előbbre,
az sem megoldás – és jobb, ha elhisszük –,
hogy törpéket teszünk a tetőre.

A kerttet kilátás köti a tájba,
ahogy szálakkal pók a pókhálót,
a kölcsönvett táj szépségét kínálja,
és leköti az őszinte csodálót.
A természeti tér: fák és a bokrok
a tájat így hozzák a kertbe,
a mesterséges díszek és virágok
a szépséget kizárják eleve.
A kicsinyes díszek fojtók, fullasztók,
'míg a nyitott tér szabadságot ad,
távoli szépségre nyílnak meg az ajtók
és ez az, amely nyugtatólag hat.
Ha mozgásunkat lehetetlenítjük,
úgy nem jutunk sohasé előbbre,
az sem megoldás – és jobb, ha elhisszük –,
hogy törpéket teszünk a tetőre.

Még boldog volt az, aki nem ismerte
mennydörgés elfajzott unokáját:
a fűnyíró gépet, 'mely világszerte
bűzfelhővel okoz agyrázkódást.
Nem is olyan régen csendben érték el
a szemet, lelket gyönyörködtető
rövid pázsitot, nem zajongó géppel,
és hangtalan juhoké a jövő.
Forduljunk újra kaszához, sarlóhoz
legalább is a magánkertekben,
a köztereken úgy is gondot okoz
a díszítés ápolási szinten.
Ha mozgásunkat lehetetlenítjük,
úgy nem jutunk sohasé előbbre,
az sem megoldás – és jobb, ha elhisszük –,
hogy törpéket teszünk a tetőre.

*Akármerre járunk szerte hazánkban,
találkozunk kerítéscsodákkal,
ezek nem voltak ámitók korábban
túlcsorduló érzelmvilággal.
A hivalkodó egymáson túltevés
nem éppen a vendégmarasztaló,
a befektetett összeg nem is kevés,
s a szemlélő elkápráztatható.
Sok a kerítés ma még az országban
jelképesen és valóságban is,
holott a fejlődés legfőbb vívmánya:
határtalanság, amely nem hamis.
Ha mozgásunkat lehetetlenítjük,
úgy nem jutunk sohase előbbre,
az sem megoldás – és jobb, ha elhisszük –,
hogy törpéket teszünk a tetőre.*

*A dísz bőkezűnek mutatja magát,
holott fukarság fattyúhajtása,
„jó lesz a kertbe...”, ha céltalanná vált,
régi helyén így lesz maradása.
A kertben uralkodják a vidámság
oda nem illő kacatok nélkül,
mulandók ugyan a kertci cicomák,
örök az ízléstelenség végül.
A gyermekkor meg nem hosszabbítható,
ha elveszett, visszahozhatatlan,
a túléltség komikuma a való,
'mely tragikus, megbocsáthatatlan.
Ha mozgásunkat lehetetlenítjük,
úgy nem jutunk sohase előbbre,
az sem megoldás – és jobb, ha elhisszük –,
hogy törpéket teszünk a tetőre.*

Égeraracs, 1996. augusztus 20.

A melosi Aphrodité szobránál
(a milói Vénusz)

*Megbabonázva nézem a kővé vált csodát,
a fátyolos tekintetű görög ideált.
Az Alexandros által vésett márványfiásáb
valószínűen formált szépségben él tovább.
Érzékiség-mentes a hússzerű puhaság,
és örökkévalók a lágyan omló ruhák.
A nézők között hallok egy suttogó anyát:
„látod, kisfiam, így jár az, aki körmöt rág!”*

Kispest, 2000. február 1.

Tartalomjegyzék

Fejezetcímek

A művészetek értelmezése
A művészet fogalmának meghatározása
Az alkotás eszközei
A giccs születése
Giccs a művészetekben
Giccs és a műfajok
A giccs, mint értékjelző
Művészet és giccs az irodalomban
A giccs elleni küzdelem

Melléklet

A giccs
Ízlésformálás
A melosi Aphrodité szobránál